

Łukasz Wojtczak

Byk farnezyjski

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 26, 397-399

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BYK FARNEZYJSKI

Il. 1, *Byk Farnezyjski* – rzeźba.

Byk Farnezyjski – rzeźba
 Włochy, Warsztat Nisinięgo w Rzymie
 62 x 47 x 47 cm
 Brąz
 MNKi/S/39

Wielofigurowa rzeźba *Byk Farnezyjski*, jest kopią słynnego rzymskiego monumentu z III wieku, była darem dla Henryka Sienkiewicza od neapolitańskiej firmy wydawniczej Detken & Rocholl. Oficyna ta pierwsza uzyskała zgodę pisarza na włoskie tłumaczenie *Quo vadis*.

Na Półwysp Apeniński rzymska epopeja Sienkiewicza dotarła stosunkowo późno, bo dopiero w trzy lata po ukazaniu się w Rosji i w Niemczech. Od 1898 roku powieść drukowano w odcinkach na łamach pisma „Corriere di Napoli”. Rok później książkę opublikowano w całości w przekładzie Federico Verdinois. Nakład wyjściowy wyniósł 30 tys. egzemplarzy, co nie było ilością zbyt imponującą. Wystarczyło jednak, aby wzbudzić zachwyt w całym kraju. W ciągu zaledwie kilku lat *Quo vadis* doczekało się we Włoszech niemal stu kolejnych wydań, będących dziełem, co najmniej osiemnastu tłumaczy. W większości nie znali oni języka polskiego. Nawet Verdinois musiał wspomagać się przekładem rosyjskim.

Stanisław Windakiewicz, historyk literatury polskiej, podróżujący w tamtym okresie po Italii podkreśla entuzjazm, z jakim *Quo vadis* zostało przyjęte przez włoskiego czytelnika (...) *To już nie odkrycie, ale zdobycie Włoch. W chwili wyjścia tej powieści we wszystkich pociągach rzymskich, nawet na bocznych liniach z Rimini do Ferrary, nie rozprawiano o niczym innym.*

O popularności dzieła Sienkiewicza może świadczyć fakt, że nazwę *Quo vadis* nadano wyrobom turyńskiej fabryki czekolady, zaś w nadmorskim kurorcie Viareggio, imiona bohaterów powieści otrzymały łódzie spacerowe. Z kolei, jak odnotował w swoich pamiętnikach Kazimierz Chłędowski, w Pizzie jeden z ka-

znodziejów z kościoła św. Franciszka, głosił kazania, (...) w których mówił o dziele Sienkiewicza i polecał do czytania pobożnym.

Podobną popularnością jak we Włoszech, powieść cieszyła się również w innych krajach. Książkę przetłumaczono na ponad 50 języków. Amerykanin Jeremiah Curtin, tłumaczący dzieła Sienkiewicza na język angielski, za pieniądze otrzymane z przekładu *Quo vadis*, wybrał się w podróż dookoła świata. Niestety, sam autor będący obywatelem rosyjskim, nie mógł liczyć na podobne profity. Rosja nie podpisała Konwencji Berneńskiej z 1886 roku, chroniącej prawa autorskie.

Ogromny sukces *Quo vadis* naturalnie przełożył się też na niemałe zyski pierwszego włoskiego wydawcy powieści. W dowód wdzięczności dla autora, oficyna Detken & Rocholl, postanowiła uhonorować Sienkiewicza kopią słynnego monumentu. Wybór Byka Farnezyjskiego (wyobrażającego chwilę, gdy synowie Antiopy przywiązują omdlałą Dirke do rogów potężnego byka) nie był przypadkowy. Rzeźba stanowiła aluzję do słynnej sceny cyrkowej z *Quo vadis*, w której Ursus ratuje przed niechybną śmiercią Ligię.

Pierwowzorem daru dla Sienkiewicza była marmurowa grupa rzeźbiarska, o wysokości 3,7 m, pochodząca z III wieku. Stanowi ona rzymską kopię niezachowanej greckiej rzeźby z brązu z ok. 100 roku p.n.e., dłuta mistrzów szkoły rodyjskiej – braci Apolloniosa i Tauriskosa z Tralles.

Rzymski *Byk Farnezyjski*, zmieniony w stosunku do oryginału poprzez dodanie postaci pasterza oraz Antiopy, został odkryty w 1546 lub 1547 roku, w termach cesarza Karakalli. Rzeźba do dziś uważana jest za arcydzieło sztuki starożytnej. Do końca XVIII wieku znajdowała się w Palazzo Farnese w Rzymie, a następnie trafiła do Narodowego Muzeum Archeologicznego w Neapolu, gdzie w 1886 roku podziwiał ją osobiście sam Sienkiewicz. W liście do szwagierki Jadwigi Janczewskiej z 29 listopada 1886 roku pisarz donosi (...) *Byliśmy na Santa Lucia, na Piazza San Fernando, na Chiaia, na via Toledo, via del Duomo i w muzeum, które jest jednym z pierwszych w świecie. Widzieliśmy tylko dolne sale z Pompeiana z cudnymi rzeźbami. Jest jedna Psyche, przed którą chce się modlić, jest Herkules, jest byk Farnezyjski i brązy, jakich nie ma nigdzie. Ale wypędzili nas, bo zamykali. Trzeba tam jeszcze wrócić.*

Rzeźba do dziś ozdoba obłęgorskiego salonu, powstała w 1899 roku. Wykonano ją w warsztacie Nisiego w Rzymie, który specjalizował się w tworzeniu kopii słynnych antyków. Przedstawia mitologiczną scenę ukarania tebańskiej królowej Dirke, żony Likosa, przywiązanej do rogów byka. Czynu tego dopuścili się Zetos i Amfion, synowie Zeusa i Antiopy – pierwszej żony Likosa, dręczonej przez Dirke i jej męża.

Centralne miejsce zajmuje imponujący, wzniesiony na dwóch tylnych nogach byk, którego przytrzymują obaj bracia. Jeden trzyma potężne zwierzę za rogi, a drugi za uzdę. Niżej siedzi pónaga Dirke ze wzniesionymi ku górze rękoma. Po drugiej stronie widoczna jest mała postać siedzącego chłopca z wieńcem laurowym przerzuconym przez pierś i leżącą obok fletnią Pana. Z tyłu stoi Antiopa, ubrana w drapowaną szatę. Cała scena rozgrywa się prawdopodobnie w lesie, o czym świadczy grunt, na którym stoją postacie (m.in. pnie drzew) oraz zwierzęta (sarny, psy, dziki, ptaki, węże). Całość została skomponowana na kształt piramidy. Niski cokół, na którym umieszczono rzeźbę zdobiony jest z czterech stron wicią akantu z półpostaciami i maską. Od frontu na cokole umieszczona została tabliczka z dedykacją: *A HENRYK SIENKIEWICZ/ LA LIBRERIA DETKEN E ROCHOLL. NAPOLI.*

LITERATURA:

Chłędowski K., *Pamiętniki: Wiedź (1881-1901)*, oprac. Knot A., Wrocław 2006.

Filler W., *Quo vadis? Od Nobla do Kawalerowicza*, Warszawa 2001.

Hoesick F., *U Henryka Sienkiewicza*, „Sport”, 1901, nr 15.

Parandowski J., *Mitologia: wierzenia i podania Greków i Rzymian*, Warszawa 1990.

Pietrzykowski M., *Mitologia starożytnej Grecji*, Warszawa 1979.

Putowska L., Rębosz I., *Muzeum Henryka Sienkiewicza w Oblęgorku*. Przewodnik, Kielce 1992.

Sienkiewicz H., *Dziela*, t. 55, Warszawa 1951.

Sienkiewicz Z., *Tymczasowy przewodnik po Muzeum Henryka Sienkiewicza w Oblęgorku*.

MAKATA Z MOTYWEM MIHRABU

Il. 1, Makata haftowana z motywem mihrabu.